

อกุศลมูลรากเหง้าแห่งความเป็นไฟ (อัคคี)* Evil Progenitor of Being the Fire (Aggi)

พระมหานพดล นวตลปญโญ และพระมหามิตร ขีตปญโญ
Phramaha Noppadol Navatalayanyo and Phramaha Mit Thitapanyo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตงอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kean Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Noppadolnavatalapanyo@gmail.com

บทคัดย่อ

ไฟ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นรากเหง้าของอกุศลกรรมทั้งปวง เพราะเป็นต้นเหตุแห่งการเผาผลาญ ซึ่งสามารถจัดได้ดังนี้ “ราคะ” ไฟคือราคะ ความยินดี ความกระสันอยากในกามคุณ “โทสะ” ไฟคือโทสะ ความพยาบาท อาฆาต ไม่พอใจ คิดประทุษร้าย “โมหะ” ไฟคือโมหะ ความหลง ไม่รู้ไม่พิจารณา ไม่เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อารมณ์เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้รับความรู้จากสิ่งภายนอก คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสแล้วส่งผลให้มีการปรุงแต่งภายในจิต เกิดราคะความกำหนัด ยินดี เกิดโทสะ ความไม่พอใจ หวาดระแวงในสิ่งรอบข้าง และเกิดความลุ่มหลงห่วงแหนในสิ่งที่ได้จนเกิดอวิชชาภายในใจ

คำสำคัญ: อกุศล; รากเหง้า; ไฟ

Abstract

The fire in the Buddhist scriptures is considered the root of all evil. Because it is the cause of the heart burn Which can be arranged as follows: "Rakakki" Fires are sensual, joy, and pleasure in your desire "Tossakki" Fire is anger, vengeance, vengeance, dissatisfaction, thinking of mayhem. "Mohakki" Fire is rulers, delusion, ignorance, do not consider, do not understand things as in truth. These emotions are necessary to rely on the inner organs such as eyes, ears, nose, tongue. The body is perceived by the outside, namely the form, taste, smell, sound, touch, which results in the creation of the mind. Sensual desire, lust,

*ได้รับบทความ: 22 มิถุนายน 2563; แก้ไขบทความ: 3 กุมภาพันธ์ 2564; ตอรับตีพิมพ์: 22 มิถุนายน 2564

Received: June 22, 2020; Revised: February 3, 2021; Accepted: June 22, 2021

displeasure, displeasure, paranoia and caused enchantment in what he had until the invention of his heart.

Keywords: Evil; The root; The fire (Aggi)

1. บทนำ

ไฟเป็นสิ่งสำคัญเพราะให้ความอบอุ่น แก่สรรพสิ่งสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก และเป็นประโยชน์สำหรับการใช้ดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพใช้ในด้านอุตสาหกรรมและการขนส่งต่างๆ แต่ไฟที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเปรียบกิเลสต่างๆ เป็นของร้อน พระองค์ทรงตรัสไว้ในอัคคิขันธ์ปมสูตรว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉนการเข้าไปนั่งกอดหรือนอนกอดกองไฟใหญ่โน้นที่กำลังลุกรุ่งโรจน์โชติช่วงอยู่กับการเข้าไปนั่งกอดหรือนอนกอดพระราชาธิดา บุตรสาวพราหมณ์หรือบุตรสาวคฤหบดี ผู้มีฝ่ามือฝ่าเท้าอ่อนนุ่ม อยา่งไหนจะประเสริฐกว่ากัน” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่บุคคลเข้าไปนั่งกอดหรือนอนกอด พระราชาธิดาบุตรสาวพราหมณ์หรือบุตรสาวคฤหบดี ผู้มีฝ่ามือฝ่าเท้าอ่อนนุ่มนี้ประเสริฐกว่า ส่วนการที่บุคคลเข้าไปนั่งกอดหรือนอนกอดกองไฟใหญ่โน้นที่กำลังลุกรุ่งโรจน์โชติช่วงอยู่ เป็นทุกข์” “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจะขอบอกเธอทั้งหลาย จะขอเตือนเธอทั้งหลายการที่บุคคลผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติดกปรกน่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่วมิใช่สมณะแต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพหุภรรยารั แต่ปฏิญาณว่าประพฤติพหุภรรยารั

เนาในความกำหนัดกล้า เป็นดังหยากเยื่อเข้าไปนั่งกอดหรือนอนกอดพระราชาธิดา บุตรสาวพราหมณ์หรือบุตรสาวคฤหบดี จะประเสริฐอย่างไร การเข้าไปนั่งกอดนอนกอดกองไฟใหญ่โน้นที่กำลังลุกรุ่งโรจน์โชติช่วงอยู่นี้ดีกว่า ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเขาจะพึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย เพราะการเข้าไปกอดกองไฟใหญ่โน้นเป็นเหตุแต่ผู้นั้นเมื่อตายไป ไม่พึงเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะการเข้าไปกอดกองไฟใหญ่โน้นเป็นปัจจัย

ส่วนการที่บุคคลผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก มีความประพฤติดกปรก น่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่วมิใช่สมณะ แต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะมิใช่ผู้ประพฤติพหุภรรยารั แต่ปฏิญาณว่าประพฤติพหุภรรยารั เนาว์ใน มีความกำหนัดกล้า เป็นดังหยากเยื่อเข้าไปนั่งกอดหรือนอนกอดพระราชาธิดา บุตรสาวพราหมณ์หรือบุตรสาวคฤหบดี ผู้มีฝ่ามือฝ่าเท้าอ่อนนุ่มนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความฉิบหายมิใช่ประโยชน์เพื่อความทุกข์ตลอดกาลนานแก่เขา และผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ ที่มีความสัมพันธ์กับไฟอย่างมาก การค้นคว้าเรื่องไฟในทัศนะคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะไฟที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่จะต้องทำการศึกษาในเรื่องนี้

สรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบกิเลสเป็นไฟที่ลุ่มร้อนเผาเรณจิตใจของผู้ที่ไม่มีศีล ไม่มีความละอายในการดำเนินชีวิตเมื่อมีชีวิตอยู่ย่อมประสบแต่เรื่องทุกข์ใจแต่เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วย่อมเข้าถึงนรก

2. ความหมายของไฟในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากศึกษาเอกสารที่ปรากฏเรื่องไฟในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายเรื่องไฟไว้โดยมีนัยต่างๆ กันดังต่อไปนี้

ในพระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์มีคำอธิบายเกี่ยวกับธาตุไฟไว้ว่าเตโชธาตุ เป็นไฉน เตโชธาตุ มี 2 อย่าง คือ เตโชธาตุภายใน เตโชธาตุภายนอก ในเตโชธาตุ 2 อย่างนั้น เตโชธาตุภายในเป็นไฉน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนรูปข้างใน ได้แก่ เตโชธาตุที่ทำให้ร่างกายเราร้อน เตโชธาตุที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม เตโชธาตุที่เป็นเหตุให้เผาไหม้ เตโชธาตุที่ทำให้ของกินของดื่มของเคี้ยว ของลุ่มถึง ความย่อยไปด้วยดี หรือ ความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายในเฉพาะตน เป็นอุปาทินนรูปข้างใน แม้อื่นใดมีอยู่ นี้เรียกว่า เตโชธาตุ ภายใน เตโชธาตุภายนอก เป็นไฉน

ความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายนอก เป็นอุปาทินนรูปข้างนอก ได้แก่ ไฟพื้น ไฟสะเก็ดไม้ ไฟหญ้า ไฟมูลโค ไฟเกลบ

ไฟหยากเยื่อ ไฟอสณิบาต ความร้อนแห้งไฟ ความร้อนแห้งดวงอาทิตย์ ความร้อนแห้งกองฟืน ความร้อนแห้งกองหญ้า ความร้อนแห้งกองข้าวเปลือก ความร้อนแห้งกองขี้เถ้า หรือความร้อนธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายนอก เป็นอุปาทินนรูปข้างนอก แม้อื่นใดมีอยู่ นี้เรียกว่า เตโชธาตุภายนอก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จึงเห็นได้ว่า ไฟตามความหมายของคัมภีร์นั้นสามารถอธิบายถึงไฟภายในและไฟภายนอก ซึ่งไฟภายในนั้น หมายถึงไฟที่เป็นอารมณ์ที่เกิดจากการปรุงแต่งทำให้เกิดความลุ่มร้อนเผาเรณภายในจิตแต่ไฟภายนอกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเมื่อเกิดขึ้นที่ใดก็สามารถเผาทำลายทุกสรรพสิ่งให้วอดวายได้

3. ความสำคัญของไฟในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ไฟเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติที่มีความสำคัญและความผูกพันต่อวิถีการดำเนินชีวิตของมวลมนุษย์ แม้กระทั่งในด้านการบำเพ็ญเพียร เพราะมนุษย์นั้น จำเป็นต้องอาศัยไฟเพื่อเป็นแสงสว่างและความร้อนในการดำเนินชีวิต อีกทั้งเมื่อมองทางด้านพุทธศาสนา ไฟถือว่าเป็นรากเหง้าอันเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตในอัครคันธูปมสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า การที่บุคคลผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติดสกปรก น่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว มิใช่สมณะ แต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพหุภรรย แต่ปฏิญาณว่าประพฤติพหุภรรย เน่าใน มีความกำหนัดกล้ายินดีการกราบไหว้ การอัญชลีกรรม คือผู้ที่อยู่ใกล้ไฟ

การบริโภคน้ำจืด บิณฑบาต เติงตั้ง วิหารที่เขาถวย ด้วยศรัทธา ย่อมเป็นไปเพื่อความฉิบหายมิใช่ ประโยชน์ และบุคคลผู้ทูลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก (ที.ส. (ไทย) 9/322 /125) พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตญาณ) (2535, หน้า 60) ได้กล่าวว่า อัคคี ว่าเป็นสิ่งที่มีการแผดเผา ทำให้เกิดความเร่าร้อนจนถึงกับทำลายล้างสิ่งต่างๆลงไปพระพุทธเจ้าทรงอุปมาภิเลสทั้ง 3 กองคือ รากะ โทสะ โมหะว่ามีลักษณะเหมือนกับไฟ เพราะเมื่อกิเลสกองใดกองหนึ่งเกิดขึ้นภายในใจของบุคคล จะแผดเผาก่อให้เกิดความเร่าร้อนขึ้นภายในจิตใจ ถ้ารุนแรงก็จะแสดงออกมาในรูปของการล้างผลาญทำลายกัน ทางกายบ้างทางวาจาบ้าง เป็นพฤติกรรมที่เรียกว่าทุจริตทั้งหลายในโลกนี้

ในอาทิตตปริยายสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไฟทั้ง 3 นี้โปรดชฎิลพินกว่ารูป มีอุรุเวลกัสสปะเป็นหัวหน้า ทรงตรัสว่า “อายตนะ 12 มีตาและรูป เป็นต้น เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟรากะ โทสะ โมหะ “ไฟ คือ รากะ ย่อมเผาสัตว์ผู้กำหนดแล้วหมกมุ่นแล้วในกามทั้งหลาย ส่วนไฟ คือ โทสะ ย่อมเผาชนผู้พยาบาท มีปคติฆ่าสัตว์ ส่วนไฟคือ โมหะ ย่อมเผาชนผู้ลุ่มหลง ผู้ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ไฟ 3 กองนี้ย่อมตามเผาหมู่สัตว์ ผู้ไม่รู้สีกว่าเป็นไฟ ผู้ยินดียิ่งในกายตน ทั้งในภพนี้และภพหน้า สัตว์เหล่านั้นย่อมเพิ่มพูนนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อสุรกาย และปิตติวิสัย เป็นผู้ไม่พ้นไปจากเครื่องผูกแห่งมาร “ธรรมที่ดับไฟ 3 กองนี้ ทรงตรัสว่า “ส่วนสัตว์เหล่าใดประกอบความเพียรในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งกลางคืน กลางวัน มนสิการอารมณ์ว่าไม่งามอยู่เป็นนิตย์

ย่อมดับไฟ คือ รากะได้ ย่อมดับไฟคือโทสะได้ด้วยเมตตา และดับไฟ คือ โมหะได้ด้วยปัญญา อันเป็นเครื่องให้ถึงความชำรุดกิเลส ประมัตถ์ ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ชื่อว่า ไฟ เพราะอรรถว่า ลวกกลน เช่น ไฟรากะ ชื่อว่า รากัคคี เพราะเกิดขึ้นแล้วลวกกลนคือไหม้สัตว์ทั้งหลาย รากะเกิดขึ้นแล้วดับยาก ทำให้กลัดกลุ้ม เป็นทุกข์ในการไม่ได้สิ่งที่ต้องการ การมนสิการอาการ 32 (เช่น ผมไม่งาม ขนไม่วาม เป็นต้น) และอสุภกาวนา เช่น เพ่งซากศพขึ้นอดีต เป็นต้น ย่อมป้องกัน บรรเทา และละกำจัตรากะได้ เมตตาภาวนาที่แผ่ไปยังทิศต่างๆ โดยนัยว่า คือ ขอสัตว์ทั้งหลายจงมีสุข ก็ช่วยป้องกัน บรรเทาและละโทสะได้ การเจริญวิปัสสนาปัญญา พิจารณาขันธ และอายตนะ เป็นต้น รู้แจ้งชัดความจริงของสังขารทั้งหลาย ความหลงไม่รู้ (อวิชชา, โมหะ) ก็ถูกกำจัตได้ เมื่อว่าโดยมรรค ไฟ คือรากะและโทสะ ย่อมละได้สิ้นเชิงด้วยอานาคามีมรรค ไฟ คือ อวิชชา ละสิ้นเชิงด้วยอรหัตตมรรค (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 271) พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้อธิบายถึงความสำคัญของไฟว่า ถ้าคนที่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสยังต้องการอาหารทางตา หู จมูก ลิ้น กาย สว่างหากันไปตามวิสัยปุถุชนท่านให้คำเปรียบไว้ว่า “กลางคืนอันมืดมัว กลางวันเป็นไฟ” หมายถึง การนอนไม่หลับกระสับกระส่ายมือกาย หน้าผาก คิดจะสว่างหาอย่างนั้นอย่างนี้คิดจะกระทำเพื่อให้ได้เงิน ได้ลาภหรือสิ่งต่างๆ ที่ตนปรารถนา อันเป็นความลุ่มอยู่ในใจ เพราะมันยังมีอยู่ คำ ลูกไปไหนไม่สะดวก ต้องนอนนอนอดควันอยู่ ครั้นถึงวันรุ่งขึ้น ก็ออกวิ่งไปตามความต้องการของ “ควัน” ที่อดไว้เมื่อคืน นี้เรียกว่า “กลางวันเป็นไฟ”

เป็นอาการของจิตใจที่ไม่ได้รับความสงบ ไม่ได้รับอาหารทางธรรมเป็นความกระหาย ไปตามอำนาจของกิเลส และค้นหา “กลางคืนอืดคว้น” ร้อนรุ่มอยู่แล้วตลอดคืน “กลางวันยังเป็นไฟ” คือทั้งร้อนทั้งไหม้อะไรไปในตัวเสร็จตลอดทั้งวันแล้วจะหาความสงบเยือกเย็นอย่างไรได้ ถ้าคนเราต้อง “กลางวันอืดคว้น กลางวันเป็นไฟ” ไปจนตลอดชีวิตถึงตายแล้ว จะเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้ลองคิดดู เขาเกิดมาทนทุกข์ทรมานจนตลอดชีวิต คือนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเนาเข้าโลกไปทีเดียว โดยไม่มีสติปัญญาที่จะระงับดับไฟ ดับคว้นนั้นเสียเลย บุคคลชนิดนี้จะต้องอาศัยสติปัญญาของบุคคลประเภทพระพุทธรเจ้า สำหรับช่วยแก้ไขให้เบาบางลงตามส่วน เมื่อเขาได้เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามความเป็นจริงมากขึ้นเท่าไรคว้นหรือไฟก็จะลดน้อยลงเท่านั้น (พุทธทาส อินทปญโญ, 2549)

จึงสรุปได้ว่า ไฟในที่นี้หมายถึงเอา รากะ โทสะ โมหะอันเป็นรากเหง้าแห่งความความลุ่มร้อนในจิตใจ มีพิษมากพอที่จะนำสรรพสัตว์ไปสู่การกระทำความชั่วมั่ววามคุณ จนก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน กลั่นแกล้งกัน ทำร้ายกัน ฆ่ากัน เป็นเหตุให้ตัวเองเดือดร้อน โลกก็เราร้อน ขาดสันติภาพ อยู่กันอย่างเดือดร้อน หวาดระแวงกันและกัน

4. ประเภทไฟ (อัคคี) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เถรวาทมีการกล่าวอ้างเอาไฟหรือธาตุไฟมาเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมแก่พุทธบริษัททั้งหลาย

โดยแยกเป็นประเภทได้ ดังนี้

คำสอนเรื่องไฟเปรียบกับความชั่วที่จำต้องละเว้น ทำลายให้หมดสิ้นเป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้พุทธบริษัทกำจัดกิเลสอันเป็นต้นตอของความทุกข์ โดยยกเอาไฟมาเปรียบเทียบว่าเป็นสิ่งชั่วร้าย เช่น เปรียบอกุศลมูลรากเหง้าของความชั่วว่าเป็นไฟ (อัคคี ไฟ 3) ที่เผาไหม้สรรพสัตว์ตลอดเวลา คือ 1) รากัคคี ไฟคือรากะ 2) โทสัคคี ไฟคือโทสะ 3) โมหัคคี ไฟคือโมหะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549, หน้า 742)

คำว่า ไฟ หมายถึง สิ่งที่มีการแผดเผาทำให้เกิดความเราร้อนจนถึงกับทำลายล้างสิ่งต่างๆ ลงไป พระพุทธเจ้าทรงอุปมากิเลสทั้ง 3 กอง คือ รากะ โทสะ โมหะ ว่ามีลักษณะเหมือนกับเป็นไฟ เพราะเมื่อกิเลสทั้ง 3 กองนี้ กองใดกองหนึ่งเกิดขึ้นภายในใจของบุคคล จะแผดเผาก่อให้เกิดความเราร้อนขึ้นภายในจิตใจ ถ้าหากว่าความรู้สึกที่ประกอบด้วย รากะ โทสะ โมหะ รุนแรงก็แสดงออกมาในรูปของการล้างผลาญทำลายทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้างเป็นพฤติกรรมที่เรียกว่า ทุจริตทั้งหลายในโลกนี้ (พุทธทาส อินทปญโญ, 2549)

รากัคคี ไฟ คือ รากะ ได้แก่ ความรู้สึกที่เกิดความกำหนัด รักใคร่ ยินดี ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดอารมณ์ที่ตนได้ประสบว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอมรสอร่อย ใญ่ฐัพพะน่าจับต้อง มีความมุ่งมาดปรารถนา ที่จะได้สิ่งเหล่านั้นมาไว้ในครอบครองของตน การเกิดขึ้นนั้น อาจะเกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส ใญ่ฐัพพะที่ผ่านมาในขณะนั้นๆ บุคคลไปกำหนดโดยลักษณะดังกล่าว

หรืออาจจะเกิดจากการเหนียวนิกขึ้นภายใน นึกถึงรูปที่สวยงาม เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สิ่งที่น่าจับต้องในอดีตที่ตนเก็บไว้ภายในใจ ซึ่งกลายเป็นธาตุ เป็นเชื้อที่มีอยู่ภายในใจ บุคคลจะมีการจำรูปร่างนั้นสวยงาม เสียงอย่างนี้ไพเราะ กลิ่นอย่างนั้นหอม รสอย่างนี้อร่อย สิ่งอย่างนั้นน่าจับต้อง แล้วก็คิดถึงตริกนิกถึง หมกมุ่นครุ่นคิดในเรื่องเหล่านั้นจนก่อให้เกิดความเร้าร้อนขึ้นภายในใจ คือ มีความต้องการที่จะได้สิ่งเหล่านั้นไว้ในครอบครอง เมื่อความรู้สึกแรงขึ้นก็จะกลายเป็นความเร้าร้อนภายในใจ เพลิดเพลินของบุคคล ถ้าหากว่าเกิดขึ้นมากก็จะเพลิดเพลินมากจนจิตใจกระสับกระส่ายเร้าร้อน บุคคลสามารถสังเกตได้ว่า เมื่อใจไปตริกนิกถึงอารมณ์ในลักษณะนี้ก็จะทำให้ไขว่คว้าปรารถนา จนถึงเป็นการแสวงหา ถ้าความรู้สึกกำหนดรุนแรงก็ออกมาในลักษณะของการประพฤติดิต ในทางประเพณีเป็นต้น จากนั้นก็อาจจะถึงกับมีการต่อสู้กันประหัตประหารกัน เพลิงราคะก็แผดเผาจิตใจ จนถึงกับเสียอวัยวะ ชีวิต ร่างกายของบุคคลนั้นในที่สุด

โทสัคคิ ไฟ คือ โทสะ ได้แก่ ความเร้าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะความไม่ยินดีไม่พอใจความหงุดหงิด ความโกรธ คือ ความอาฆาต พยาบาท โดยกำหนดหมายรูปว่าไม่ดี เสียงไม่ไพเราะ กลิ่นไม่หอม รสไม่อร่อย สิ่งนั้นไม่น่าจับต้อง แล้วก็ตริกด้วยความไม่พอใจ ไม่ยินดีในสิ่งเหล่านั้น บางครั้งอาจจะกระจายออกไปอย่างที่เราแสดงในรูปของอาฆาตวัตถุ คือ วัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความอาฆาตพยาบาท เช่นคิดว่าคนนั้นเคยทำอันตรายแก่เรา คนนั้นได้เคยทำ

ประโยชน์เกื้อกูลแก่ศัตรูของเรา ซึ่งเป็นเรื่องที่ผ่านมาแล้ว แต่ก็นำมาคิดด้วยความโกรธ ความไม่พอใจ บางครั้งก็จะคิดว่าคนนั้นกำลังจะทำอันตรายต่อเรา คนนั้นกำลังทำอันตรายต่อญาติมิตรของเรา คนนั้นกำลังทำประโยชน์เกื้อกูลแก่คนที่ศัตรูของเรา ความโกรธเกิดขึ้นเพราะปรารถนาการกระทำของบุคคลอื่นในขณะปัจจุบัน และซ้ำร้ายไปยิ่งกว่านั้น บางครั้งจะมีการคิดในลักษณะของการคาดหมายว่าคนนั้นอาจจะทำอันตรายต่อเรา คนนั้นอาจจะทำอันตรายต่อญาติมิตรของเรา คนนั้นอาจจะทำประโยชน์เกื้อกูลแก่คนที่ศัตรูของเรา จากนั้นไฟ คือ ความโกรธ ความประทุษร้าย ความอาฆาต พยาบาท ก็จะเกิดขึ้นเพลิดเพลินใจของบุคคล (อง. จตุกก. (ไทย) 21/63/69)

โมหัคคิ ไฟ คือ โมหะ จะสำแดงตัวออกมาในลักษณะของความเชื่องซึม หงอยเหงาทำถ้อยหุดหู่ จนถึงกับรู้สึกขุ่นในอารมณ์ทั้งหลาย บางครั้งก็จะออกมาในรูปของความฟุ้งซ่านขัดส่ายไปของจิตใจ บางครั้งก็ออกมาในรูปของความไม่รู้ไม่เข้าใจ หรือเคลือบแคลงสงสัยในเรื่องต่างๆ จนถึงกับไม่รู้ว่ทำอะไรเป็นบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ไม่ใช่ประโยชน์ไฟทั้ง 3 ประการนี้ ไฟ คือ ราคะ มีโทษน้อยแต่คลายได้ช้า เกิดขึ้นแล้วจะเป็นสนิมใจ กัดกร่อนใจอยู่เป็นเวลานาน ไฟ คือ โทสะ มีโทษมากแต่คลายได้เร็ว ซึ่งจะสังเกตได้ว่า เวลาเกิดความโกรธขึ้นมา คนนั้นจะโกรธอยู่นานไม่ได้ ความโกรธจะเริ่มลดแต่ถ้าปริมาณความโกรธแรงคนหยุดความโกรธไว้ไม่ได้ จะทำจะพูดออกมาในลักษณะที่รุนแรง ความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นติดตามมา ส่วนไฟ คือ โมหะ เป็นความหลง ความมมายุ

ความไร้เหตุผล มีโทษมากจนถึงเป็นมิจฉาปฏิฐาน และจะหายไปจากจิตใจของบุคคลได้ช้าที่สุด (ที.ปา. (ไทย) 11/228/169)

กิเลสทั้งหลายมีรากะเป็นตัวทั้งหมด เพราะรากะเมื่อครอบงำ ผู้ใดย่อมจะทำลายและเผาผลาญจิตคนนั้นทั้งหมด เปรียบเสมือนกับบิดา มารดาเป็นผู้มีอุปการะมากแก่บุตร บุตรทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติผิดในมารดาแลบิดาทั้ง 2 นั้น ย่อมบังเกิด ในอบายมีนรกเป็นต้น เพราะเหตุนี้ ถึงแม้มารดา และบิดา จะมีได้ตามเผาผลาญ แต่ถึงกระนั้น ท่านทั้ง 2 ก็ยังเป็นปัจจัยตามเผาผลาญอยู่ ดังนั้น ท่านเรียкмารดาบิดาว่าเป็นดังไฟเพราะว่า ตามเผาผลาญนั้นแล ในครอบครัวก็เช่นกัน สามมีอุปการะ ต่อภริยาด้วยการมอบให้ ที่นอน เสื้อผ้าและเครื่องประดับ เป็นต้น ภริยาใดนอกใจสามีนั้น ย่อมบังเกิด ในอบายมีนรก เป็นต้น เพราะเหตุนี้ สามีเมื่อนั้น ท่านก็เรียกว่าไฟในเรือนตามเผาผลาญ (ที.ปา. (ไทย) 11/228/169)

ภิกษุสงฆ์ชื่อว่าทักษิณียบุคคล ผู้ควรแก่ทักษิณา ภิกษุสงฆ์นั้นย่อมเป็นผู้มีอุปการะมากแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ประกอบด้วย กัลยาณธรรมทั้งหลาย คฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติผิดในภิกษุสงฆ์นั้น ด่าบริภาษภิกษุสงฆ์ ย่อมบังเกิดในอบายทั้งหลาย มีนรก เป็นต้น เพราะเหตุนี้ ภิกษุสงฆ์นั้น ท่านเรียกว่า ทักษิณียัคคิ ไฟ คือ ทักษิณียบุคคล เพราะตามเผาผลาญบุคคลนั้นอยู่ (อง.สตตก. (ไทย) 23/63/84-85) ไฟแต่ละประเภทจะทำหน้าที่แตกต่างกัน คือ รากคคิ ไฟคือ รากะ ได้แก่ความติดใจ กระสัน อยากได้โทสคคิ ไฟ คือ โทสะ ได้แก่ความขัดเคือง ไม่พอใจ คิดประทุษร้ายและโมหคคิ

ไฟ คือ โมหะ ได้แก่ความหลง ไม่รู้ไม่เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2549)

สรุป ได้ว่าประเภทของไฟนั้น ทำหน้าที่แตกต่างกัน ตัวหนึ่งทำหน้าที่เผาให้ร้อนลุ่ม ตัวหนึ่งทำให้กระสันและอีกตัวหนึ่งทำให้เกิดความขัดเคือง ไฟเหล่านี้เป็นไฟที่เผามาจากข้างใน ทำให้ปรากฏออกผ่านพฤติกรรมของมนุษย์

5. องค์ประกอบของไฟ (อัคคิ) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กิเลสที่เผาผลาญจิตใจให้เราร้อนทุกข์ทรมาน มีองค์ประกอบอยู่ 3 อย่าง ดังต่อไปนี้ คือ

1. รากคคิไฟคือ รากะ ความกำหนัดยินดี ความพอใจ ความติดใจ กำหนัดยินดีพอใจในกามสภาพจิตใจทุกขร้อนตามความปรารถนาของกามตน (อง.สตตก. (ไทย) 23/63/84-85) มีลักษณะคล้ายกันกับรากะจรีต เป็นพฤติกรรมของคนที่มีรากะเป็นปกติ คือ รักสวย รักงาม มีกิริยา คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น ที่เรียบบ้อย นิ่มนวล ชอบสะอาด ทำกิจต่างๆ ไม่รีบร้อน ชอบกินของที่บรรจงจัด ชอบของหวาน มีอารมณ์สุนทรีย์ ดูอะไรก็ดูนาน ละเอียดพิเคราะห์ อุปนิสัยเป็นคนเจ้าเล่ห์ ถือตัวแรงนอน ชอบบอวอด ชอบยอ อยากได้หน้า

2. โทสคคิ ไฟ คือ โทสะ เกิดจากมานะ คือ ความถือตัว ถือตน ความรู้สึคิดว่า ตัวเด่นกว่าเขา ตัวด้อยกว่าเขา หรือตัวเสมอกับเขา เมื่อถูกกระทบเข้าก็เกิดความไม่พอใจ เกิดโทสะขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วหากระงับไม่ได้ก็จะนำไปทำความชั่วความไม่ดีต่างๆ เช่น ทะเลาะวิวาทกัน กลั่นแกล้งกัน

ทำร้ายกัน ชำกัณ เป็นเหตุให้ตัวเองเดือดร้อน
โลกก็เร่าร้อน ขาดสันติภาพ อยู่กันอย่างเดือดร้อน
หวาดระแวงกันและกันความโกรธ ความขุ่นข้อง
ไม่พอใจในสิ่งที่ตนไม่พอใจเป็นเหตุให้จิตใจ
หงุดหงิดฉุนเฉียว

3. โมหัคคิ คือ ไฟโมหะ จากความหลง
ไม่รู้ เห็นผิดเป็นชอบ ผู้ถูกไฟโมหะครอบงำย่อมไม่
สามารถมองเห็นความเป็นจริงได้

สรุปได้ว่า ลักษณะของไฟนั้น เป็นไปตาม
องค์ประกอบของอารมณ์ที่เกิดขึ้นในจิตใจ
ลักษณะเหล่านี้อาศัยอายตนะภายในและภายนอก
ลักษณะของไฟที่อาศัยอายตนะภายใน คือ อาศัยตา
หู จมูก ลิ้น กาย ได้รับความรู้สิ่งภายนอกยอมส่งผลให้มี
การปรุงแต่งภายในจิต เกิดราคะความกำหนัดยินดี
ปรารถนาในส่วนที่อาศัยอายตนะภายนอกนั้น
หมายเอารูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสสมากระทบจิต
แล้วไม่มีใครควมยอมเกิดโทสะ ความไม่พอใจ
หวาดระแวงในสิ่งรอบข้าง เพราะอารมณ์เหล่านี้
เมื่อรู้เท่าทันยอมทำให้สัพพัตว์ลุ่มหลงได้

6. ประโยชน์และโทษของไฟ (อัคคิ) ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา

ประโยชน์ของไฟ (อัคคิ) นี้ในทางพระพุทธ
ศาสนา ได้มีการกล่าวอ้างเอาไฟหรือธาตุไฟมาเป็น
เครื่องมือในการสอนธรรมแก่พุทธบริษัททั้งหลาย
โดยแยกเป็นประเภท คือ พระพุทธเจ้าทรงสอน
สำหรับชาวบ้านในเบื้องต้น คือ การบรรเทา
ลดความรุนแรงของกิเลสลงไป การที่ไฟจะมีคุณ
หรือโทษนั้นอยู่ที่บุคคลสามารถควบคุมไฟได้
ก็ใช้ประโยชน์จากไฟได้ แต่ยามใดที่บุคคลคุมไฟ

ไม่ได้ไฟก็จะลุกไหม้ เป็นโทษ เป็นภัย เป็นอันตราย
ต่อทรัพย์สินชีวิต ร่างกายของบุคคล ไฟคือ กิเลส
ก็มีลักษณะอย่างเดียวกันแต่ในขั้นของการประพฤติ
ปฏิบัติธรรมะเบื้องสูงขึ้นไปนั้นทรงสอนให้บุคคล
พยายามบรรเทา พยายามระงับ พยายามดับ
พยายามละไปโดยลำดับ จนถึงหมดสิ้นไปในที่สุด
ดังนั้น ไฟ (อัคคิ) จึงเป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่งยวด
ในด้านการสั่งสอนธรรมในทางพระพุทธศาสนาให้
แก่พุทธบริษัททั้งหลาย

โทษของ ไฟ (อัคคิ) ในอีกด้านหนึ่งคือ
การให้ทุกข์ให้โทษที่อุปมาเปรียบได้กับไฟ อันได้แก่
ราคะ โทสะ โมหะ เพราะผู้ใดมีผู้นั้นย่อมหาความ
เจริญไม่ได้ ในที่นี้หมายถึง กิเลสที่เปรียบเหมือนไฟ
เพราะเผาผลาญจิตใจให้เร่าร้อนมี 3 อย่าง คือ ราคะ
ไฟ คือ ราคะ ได้แก่ ความติดใจ กระสัน อยากได้
โทสะคิ: ไฟ คือ โทสะ ได้แก่ ความขัดเคือง ไม่พอใจ
คิดประทุษร้าย โมหัคคิ: ไฟ คือ โมหะ ได้แก่ ความ
หลง ไม่รู้ไม่เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามจริง

7. สรุป

ไฟในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงเห็นได้ว่า
พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบ ราคะ โทสะ โมหะนี้
ว่าเป็นเหมือนดังไฟที่ค่อยตามเผาผลาญใจเป็น
รากเหง้าของอกุศลกรรมทั้งปวง เมื่ออารมณ์แห่ง
“ราคะคิ” ไฟคือราคะ ความยินดี ความกระสัน
อยากในกามคุณ “โทสะคิ” ไฟคือโทสะ ความ
พยาบาท อาฆาต ไม่พอใจ คิดประทุษร้าย
“โมหัคคิ” ไฟ คือ โมหะ ความหลง ไม่รู้ไม่พิจารณา
ไม่เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ดังนั้น
เมื่ออารมณ์เกิดความรุ่มร้อน เผาผลาญขึ้น แผ่ซ่านไป

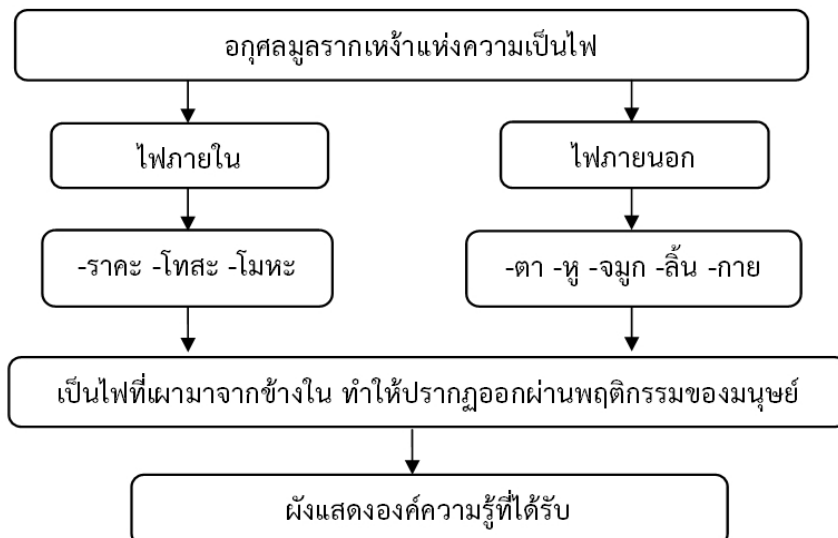

ในใจเมื่อใด พึงตั้งสติให้รู้ตัวทั่วพร้อมทันที และต้อง
รับระดับดับมันเสีย

8. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ไฟ (อัคคี) ในคัมภีร์พุทธศาสนานั้นได้
จำแนกไฟไว้ 2 อย่างคือ ไฟภายในและไฟภายนอก
ซึ่งไฟภายในนั้นหมายเอาไฟที่เป็นอารมณ์ของใจ
ที่เกิดจากการปรุงแต่งทำให้เกิดความลุ่มร้อน
เผาผลาญภายในจิต แต่ไฟภายนอกที่เกิดขึ้นตาม
ธรรมชาติ เมื่อเกิดขึ้นที่ใดก็สามารถเผาทำลาย
ทุกสรรพสิ่งให้วอดวายได้ ซึ่งไฟทั้ง 2 อย่างจะมี
ลักษณะของการทำหน้าที่แตกต่างกัน เป็นไปตาม
องค์ประกอบของอารมณ์ที่เกิดขึ้นในจิตใจ ราคะ
(ไฟราคะ) ทำหน้าที่เผาให้ร้อนลุ่ม เมื่ออายตนะ
ภายนอกคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้รับรู้สิ่งภายนอก

ย่อมส่งผลให้มีการปรุงแต่งภายในจิต เกิดราคะ
ความกำหนัด ยินดี ประารถนาในสิ่งเหล่านั้น
มีพิษมากพอที่จะนำสรรพสัตว์ไปสู่การกระทำ
ความชั่ว มั่วกามคุณโทสคติ (ไฟโทสะ) ทำให้กระสัน
เมื่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นจากรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส
มากระทบจิตแล้วไม่มีใครครวญพิจารณา ย่อมเกิด
โทสะ ความไม่พอใจ หวาดระแวงในสิ่งรอบข้าง
จนก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน กลั่นแกล้งกัน
ทำร้ายกัน ฆ่ากัน เป็นเหตุให้ตัวเองเดือดร้อน
โลกก็เราร้อน ขาดสันติภาพ อยู่กันอย่างเดือดร้อน
ไม่มีความสุขในสังคมและโมหคติ (ไฟโมหะ)
ทำให้เกิดความขัดเคืองอารมณ์ในจิต เมื่อไม่รู้เท่า
ทันย่อมทำให้สรรพสัตว์ลุ่มหลงได้ไฟเหล่านี้
เป็นไฟที่เผามาจากข้างใน ทำให้ปรากฏออกผ่าน
พฤติกรรมของมนุษย์

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *อภิธัมมัตถสังคหบาลี และอภิธัมมัตถวินิฎ્ฐิกา ฉบับแปลเป็นไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2535). *ธรรมปริทรรศน์ 2: อธิบายธรรมวิภาค ประเด็นที่ 2*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (2549). *คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.